

Historien om en lov

Af Mette Madsen

Min barndoms kirkegård ... jeg husker den bedst fra lyse sommeraftener, når jeg kom der med min mor for at passe gravene.

Vi cyklede dertil over de aftenstille marker med blomster fra haven i cykelkurven og den lille kirkegårdsrive på baggebæreren. Uden for diget stillede vi cyklerne under det store kastanietræ og læssede af. Lågen skreg som sædvanligt på sine hængsler, og gruset knirkede med den særlige kirkegårdslyd, da vi ad smalle gange vandrede hen til de grave, der hørte os til: Familiegravstedet med bedstemor og oldeforældrene, og gravstedet med en tætte grønne efeu, hvor gamle faster lå mellem sin kæreste, den unge lærer, der så sørgeligt døde af tuberkulose, og sin ægtemand, farveren, som hun mange år efter blev gift med. Og mor klippede, lugede, skuffede og rev, og jeg bar ukrudtet bort og hentede vand i kræmmerhuse af grønmalet blik. Ind imellem snakkede mor hen over sten og hække med andre koner, der rundt omkring puslede på deres gravsteder, mens skyggerne blev lange og til sidst helt blegnede bort, og graveren kom for at ringe solen ned. Så samlede vi vort grej sammen, vaskede hænder ved pumpen og cyklede hjem til familien og aftenkaffen.

Engang imellem var far med. Så blev stenene skrubbet rene for alger, og mor malede bogstaverne op med sort cykellak. Også gitteret fik en omgang med stålborste og lak. Det var ikke støbt i sprinkelværk som mange af de andre, som jeg ellers syntes var så pæne. Vort var håndmedet og solidt. Men hvad hjalp det solide? En sommer forsvandt det sammen med de andre gitre. Menighedsrådet havde bestemt, at alle gitre på kirkegården skulle fjernes, da man mente, at folk i begravelsesfølger kunne rive deres tøj i stykker på dem! Og væk kom gitrene - snart var der ikke et eneste tilbage. I stedet var alle gravsteder, gamle såvel som ny, indhegnet af små tynde thujahække, der rødsvirpede og forpjuskede kæmpede for livet i den salte vestenvind.

Stenene på vort gravsted var store og grå. Men under min færden med ukrudt og vand valgte jeg min ynd-

lingssten, der var meget smukkere end vores. Sorte kors af jern med mønster som de fineste kniplinger, marmorsten med ranker af indhuggede roser og granitsten med duer eller medaljoner, hvor storvingede engle fløj af sted med sovende børn. Et sted var der en bedrøvet Kristus med tornekrone, et andet sted var der en opslået bog, på hvis blade der stod: "Sov sødt, lille Petra".

Hver gang vi var på kirkegården, skulle jeg lige turen rundt til dem alle, og min sorg var stor, når en af "mine" sten somme tider var borte, og en blank ny sten med kridhvide bogstaver havde taget dens plads.

Og jeg husker forundringen over dyngen af gravsten i græsset uden for diget, og harmen, da min far forklarede, at de nu med engle og duer og farvelhænder skulle køres væk og slås itu.

Da jeg blev gift, kom jeg til at bo ret nær ved kirkegården, så det var nemt at passe familiegravene og bekvemt at lægge aftenens gåtur over kirkegården. Og hyggeligt at gå arm i arm med min sjællandske mand og fortælle om sognet og familien - skønt jeg tit fik fornyet harmen over de kasserede sten. Næsten alle jernkorsene var borte nu, det samme var mange af de små fine sten med engle og medaljoner. Og de fleste marmorduer var afløst af små klumpede gråspurve, som jeg forgæves prøvede at finde symbolikken i.

Nu var det efterhånden også en hemmelighed, hvad de havde brugt deres liv til, de folk der nu lå under mulde på sognets kirkegård. Ingen af stenene fortalte mere, at her lå en distriktsjordemoder, der havde taget imod mere end to generationer af børn i sognet, eller at her lå førstelæreren, der havde givet dem viden, bageren, hvis kager de havde spist, landposten, der havde besørget deres kærestebreve og regninger, og sognerådsformanden, der havde styret det hele.

En dag havde jeg også min mands grav at passe, og jeg blev politiker og kom i Folketinget - og var med til at lave love. Og det faldt mig ind, at vi vel også kunne lovgive om beskyttelse af gamle gravsten. Ikke bare herremandens og provstens og kancellirådens - de sten havde jo i forvejen været så store og smukke og dyre, at de havde fået lov til at blive stående - men menigmands minde: Jernkorsene og marmorpladerne, grottestenen, obeliskens og træet med de afhuggede grene, den knæk-

kede søjle, medeljonerne og farvelhænderne. Alle de forskellige stilarternes sten, hvad der var smukt, og dem, der fortalte historie, fortalte om veteraner og vågekoner - og ikke at forglemme de gravsteder, hvor en række af ensartede gravsten med fortvildende tætte dødsdatoer berettede om tuberkulosens eller den spanske syges hærgen i en børneflokk.

For kirkebygningen selv, dens ydre og dens indre, kalkmalerier og stenrelieffer, døbefont, alter og prædikestol, lysestager og hellige kar har der i mange år været strenge lov- og cirkulæreregler om, hvordan det skulle beskyttes og tages vare på. Og gudskelov for det! Det samme gælder diger, låger og porte. Men for kirkegården, for alt det, der ligger imellem kirkens ydermur og digets inderside, har der så godt som ingen lovbeskyttelse været. Intet, der påbød bevaring af eller bare varsomhed med denne vigtige og vægtige del af vor kulturarv. Ikke én eneste bestemmelse, der forbød at fjerne og destruere selv de mest bevaringsværdige gravminder. Kun en blød formulering i §26 stk. 4 kunne siges at tangere området, idet der om provstesynets virksomhed stod, at "synet skal påse, at sådanne ligsten eller mindesmærker, der enten kan tjene til kirkegårdens prydelse eller til at bevare mindet om fortjente mænd og kvinder, ikke fjernes fra kirkegården". Men faktisk er gravminder altid blevet betragtet som gravstedsejerens ejendom. Derfor er de stort set borte nu, den rigdom af sten og kors, der kunne fortælle os og vore efterkommere såvel kulturhistorie som lands- og lokalhistorie. Styk for styk er de forsvundet, mistet, gledet ud af kulturarven for evigt.

Noget måtte der gøres! Og i min optimisme gik jeg ud fra, at det måtte da alle være interesserede i at medvirke til, når de først var blevet gjort opmærksomme på, at her savnedes der i høj grad en lovgivning. Men ak, sådan var det ikke! Jeg udarbejdede et lille enkelt lovforslag, som blev omdelt til drøftelse i min partigruppe. Det gik ud på, at de mest bevaringsværdige gravminder skulle fredes. Det samme skulle gælde gitre og - eventuelt - enkelte hele gravsteder. Men her havde jeg sandelig vovet mig for langt ud! Det tilkom ikke et liberalt parti at blande sig i folks gravsteder, sagde en af de gamle i gårde. Et par af de øvrige medlemmer støttede ham, ingen støttede mig. Forslaget var faldet som partiforslag. Men der var dog stadig den mulighed at fremsætte

det som enkeltmandsforslag. I så fald tog man selv ansvaret - og kløene, hvis ingen støttede det i salen. Men selv det kunne der ikke være tale om! Og så var klokken 13, der blev ringet til eftermiddagsmøde i Tinget, og Venstrefolkene rejste sig og gik ned i salen. Kun jeg sad tilbage med vredens og sorgens tårer sviende bag øjenlågene. Da kom en af mine kolleger -en af dem, hvis ord havde vægt - tilbage for at hente noget, han havde glemt. Da han så mig sidde der med mine stakkels kaserede gravsten, følte han nok, at han skulle trøste mig lidt, så han kom hen til mig og sagde: "Hvor så du sød ud, da du stod der og sloges for din kirkegårdskov". Jeg så op i hans kloge rare ansigt, og håbet begyndte at røre på sig. Men kun et kort sekund. Så tilføjede han: "Men jeg er enig med de andre!"

Nu var jeg i de år også medlem af Europarådets kulturudvalg samt dettes underudvalg "The Architectural Heritage". I denne forsamling kunne der naturligvis ikke lovgives, men der kunne vedtages rekommandationer, som Europarådet fandt af betydning. Her vandt min idé om fredning af gravsten straks tilslutning. Mange af medlemmerne fra de forskellige lande kunne mistrøstigt berette om samme mangel på beskyttelse af egne kirkegårde. Og det blev vedtaget, at der i udvalget skulle udarbejdes en rapport, hvortil der i første omgang søgtes indsamlet situationsberetninger omkring kirkegårde og gravminder i hvert enkelt medlemsland. Dette viste sig at være et meget langsommeligt arbejde, og da det tilmed så også viste sig, at indstillingen til gravminder og begravelsespladser var dybt forskellig og til en hvis grad afhængig af, hvilken kirke man tilhørte, ja, så endte initiativet i denne forsamling - længe efter at jeg havde forladt den - med en rapport, der nok var fyldig og interessant, men ikke lagde op til, at der skulle foretages videre.

Så gik der igen nogle år, og en sommerdag i 1984 sad jeg så pludselig i kirkeministerens stol. Det var midt i ferien, og der var god tid til sammen med embedsmændene at gennemgå lovprogrammet for det kommende år. Og noget af det første, der blev lagt på mit bord, var netop "Forslag til lov om Folkekirkens kirker og kirkegårde", populært kaldet "Vedligeholdelsesloven". Den havde været genstand for et grundigt udvalgsarbejde, og der var lagt op til en modernisering, der indebar både for-

Det gamle gravminde,
Vejle Gamle Kirkegård.

enklinger og fornyelse. Dog - hvad gravminderne angik, var der kun den samme, ikke særlig konsekvente forskrift om provstesynets virksomhed. Og der var ikke fra det lovforberedende udvalgs side lagt op til, at der skulde ændres noget som helst ved dét. Men jeg fik hurtigt overbevist mine medarbejdere om, at der virkelig burde gøres noget, og at lejligheden var der nu!

Jeg nedsatte derfor et lille udvalg, der bestod af kirkegårds- og museumsfolk samt repræsentanter for provster og menighedsråd. Denne kompetente arbejdsgruppe fik til opgave at komme med forslag til regler om, hvordan man bedst kunne sikre, at bevaringsværdige grav-

minder - ikke mindst MENIGMANDS MINDE -blev bevaret for eftertiden.

Allerede næste forår lå udvalgets beretning på mit bord sammen med et forslag om en landsdækkende registrering - og dermed bevaring - af "gravminder, der bevarer mindet om fortjenstfulde mænd og kvinder, eller som i øvrigt af kunstneriske, kulturhistoriske eller andre grunde må anses for særligt bevaringsværdige". Dette lille enkle forslag blev med et par følgeparagraffer indarbejdet i det samlede forslag til "Lov om Folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde", som Folketinget behandlede den følgende vinter. Og den 22. maj 1986 blev forslaget vedtaget med tilslutning fra alle partier -også Venstre.

I forbindelse med lovens ikrafttræden den 1. juli 1986 blev der udsendt en vejledning, hvori der gøres udførligt rede for de forskellige kriterier, der gør et gravminde værdigt til registrering, såsom alder, kunstnerisk eller tidstypisk udførelse, inskriptioner, symboler og lokalt særpræg, samt det traditionelle begreb "fortjenstfulde mænd og kvinder". Hertil kan der eventuelt, hvor et samspil taler for det, føjes bevaring af gitter og beplantning.

Registreringen foretages for de sognedrevne kirkegårdes vedkommende af lokale museumsfolk plus provstesyndet, mens Nationalmuseet i samarbejde med kirkegårdsbestyrelsen tager sig af de kommunalt drevne kirkegårde.

Ifølge loven må et registreret gravminde ikke fjernes fra kirkegården, når et gravsted sløjfes. Og jeg har - ikke helt uventet - mødt en vis ængstelse for den bekostning, det vil være for menighedsrådene, hvis særligt bevaringsværdige sten skal restaureres. Men så er det jo rart at kunne trøste med, at der er økonomisk hjælp at få i Kirkeministeriet, idet økonomilovens paragraf om tilskud til kirkerestaureringer samtidig blev udvidet dels med penge og dels til også at gælde restaurering af gravsten.

Det er klart, at det vil tage sin tid, inden alle Danmarks kirkegårde er gennemgået og de bevaringsværdige gravminder peget ud og registreret. Efter en lidt ujævn start skrider arbejdet nu fint frem, og man regner i Kirkeministeriet med et tidsforløb på ca. 15 år i alt, hvilket er noget længere end vi i vor optimisme først havde håbet på. Vi må nok også se i øjnene, at der inden da vil

Det nye gravminde.
Fra bogen "Nye gravmin-
der". Gravmindet "Blå
Blok" er udarbejdet af Betty
Engholm og Torben Michel-
sen.

smutte sten, der burde have været bevaret, skønt der i både bekendtgørelse og vejledning udtrykkeligt står, at "indtil den første registrering af gravminder har fundet sted, må gravmindet kun fjernes af menighedsrådet (kirkegårdsbestyrelsen) efter en nøje vurdering ud fra de kriterier, der er nævnt i vejledningen. I tvivlstilfælde bør gravmindet ikke fjernes fra kirkegården". Der er med vilje ikke i ministeriets vejledning fastsat nogen regel for, hvad man skal gøre med de registrerede

sten, for ikke to kirkegårde er ens, og der skal være albuerum for individuelle løsninger. Men der er i vejledningen peget på flere muligheder, hvis gravmindet ikke - hvad der jo altid vil være den fornemaste løsning - kan blive stående over støvet af det menneske, den fortæller om.

*Mette Madsen, Aalborg.
Fhv. Kirkeminister.*

I forlængelse af arbejdet med ældre gravminder var det naturligt også at kaste blikket på vor egen tids gravminder.

Derfor udskrev Foreningen for Kirkegårdskultur, som nævnt i artiklen om foreningens historie i 1989, en konkurrence om et nyt tidssvarende gravminde.

En rapport om konkurrencen udarbejdet af Karin Kryger er udgivet i bogen "Nye gravmidner", der fortsat kan fås ved henvendelse til foreningen eller ved henvendelse til Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer.

Red.